

Edelen, belastingheffing en politieke verhoudingen in laatmiddeleeuws Zeeland

Arie van Steensel

Fiscale privileges waren in de middeleeuwen op het Europese vasteland onomstotelijk met adeldom verbonden. Edelen genoten vrijstelling omdat zij als leenmannen reeds militaire diensten aan de vorst waren verschuldigd. De aard en grondslag van deze privileges verschilde per land.¹ In Frankrijk waren edelen bijvoorbeeld vrijgesteld van het betalen van de *taille*, in sommige regio's vanwege de ontheffing voor adellijk landbezit en in andere vanwege hun persoonlijke status.² In de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden genoten edelen in verschillende mate het voorrecht van vrijstelling van persoonlijke belastingen. In Brabant, Holland en Vlaanderen hoefden zij vanwege hun rechtspositie in principe niet bij te dragen aan de vorstelijke bede.³ Een uitzondering was het graafschap Zeeland, waar edelen wel het schot betaalden, een heffing die niet op de persoon maar op de grond drukte.⁴

Edelen betaalden als grondeigenaren mee aan de grafelijke bede in Zeeland, maar tevens profiteerden zij als ambachtsheren van de bedehffing. De ambachtsheren hadden namelijk het recht om de bede te innen over de grondeigenaren in hun ressort. De belastinginkomsten droegen zij af aan de grafelijke rentmeester, nadat zij hun rechtmatige deel van de ontvangsten hadden genomen. Dit fiscale privilege zou voor de ambachtsheren in de middeleeuwen van groot economisch belang zijn geweest.⁵ In deze bijdrage wordt een poging ondernomen om deze financiële betekenis van het ambachtsbezit voor de edelen gedurende de Bourgondisch-Habsburgse periode in kaart te brengen. Uit de analyse zal blijken dat het een betekenisvolle minderheid van adellijke heren was die daadwerkelijk profijt trok uit de inning van de bede. Zij waren de machtigste edelen in het graafschap, die hun invloed in het vorstelijke bestuursapparaat en machtspositie in de Staten van Zeeland aanwendden om de bestaande belastingstructuur te handhaven. Zeeland onderscheidde zich hierin van de naburige gewesten Holland en Vlaanderen, waar in de eerste plaats de steden zich verzetten tegen de inspanningen van de Bourgondisch-Habsburgse vorsten om het belastingssysteem in hun landen te rationaliseren en te uniformeren.⁶

¹ M.L. Bush, *The European nobility. Vol. 1: Noble privilege* (Frome en Londen 1983) 27-28; en J. Dewald, *The European nobility, 1400-1800* (Cambridge 1996) 29-32.

² Ph. Contamine, *La noblesse au royaume de France de Philippe le Bel à Louis XII. Essai de synthèse* (Parijs 1997) 25-32.

³ P. de Win, 'Queeste naar de rechtspositie van de edelman in de Bourgondische Nederlanden', *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 53 (1985) 223-274, aldaar 237-238.

⁴ R. Fruin, 'Schot en bede in Zeeland', *Verslag van de Algemeene Vergadering der Leden van het Historisch Genootschap* (1903) 55-95, aldaar 58.

⁵ I.H. Gosses, *De rechterlijke organisatie van Zeeland in de Middeleeuwen* (Groningen 1917) 43-44; en C. Dekker, *Zuid-Beveland. De historische geografie en de instellingen van een Zeeuws eiland in de Middeleeuwen* (Assen 1971) 441-442, 457, 446.

⁶ W. Blockmans, 'The Low Countries in the Middle Ages' in: R. Bonney red., *The rise of the fiscal state in Europe, c. 1200-1815* (Oxford 1999) 281-308, aldaar 286, 305.

De adellijke ambachtsheren in Zeeland

De rol van de ambachtsheren in de inning van het schot of de bede was een van de karakteristieken van het Zeeuwse ambacht. Een heer hield zijn ambacht in leen van de graaf en vertegenwoordigde formeel gezien zijn gezag binnen dit lokale bestuursdistrict. Voor de dagelijkse uitoefening van het lokale bestuur en de lage rechtspraak stelde hij een schout en een aantal schepenen aan. Een belangrijk verschil tussen de Zeeuwse ambachten en lage heerlijkheden in omliggende landen was dat deze in principe deelbaar waren bij vererving of verkoop. Het Zeeuwse leenerfrecht kende bovendien geen primogenituur, maar bepaalde dat alle zonen gelijke rechten hadden bij de erfdeling. Dit resulteerde in een voortdurende opsplitsing van de ambachten, waardoor veel heren slechts kleine ambachten overhielden. Zij moesten daardoor met elkaar samenwerken bij de aanstelling van het ambachtsgerecht. Dit gerecht van schout en schepenen bleef functioneren op het niveau van het oorspronkelijke ambacht, dat doorgaans dezelfde grenzen had als de parochie.⁷

Een ander kenmerk van het Zeeuwse ambacht was dat het niet aan grondbezit was gekoppeld. Van oorsprong was een deel van de heren waarschijnlijk wel grootgrondbezitter geweest, maar in de late middeleeuwen hadden de ambachtsheerlijke rechten niets van doen met grondbezit. De niet-adellijke ambachtsingezetenen waren hun ambachtsheer bepaalde diensten verschuldigd en men kon zich slechts vestigen in een ambacht met toestemming van de plaatselijke heer. Naast de ontvangsten uit de rechtspraak en de belastingheffing, genoot de ambachtsheer inkomsten uit de zogenaamde ambachtsgevolgen, zoals het jachtrecht, visrecht, vogelarij, veerrecht, weiderecht, maalrecht en het recht van aanwas.⁸ De ambachtsheer had ten slotte inspraak in het beheer van de waterstaat en hij mocht een voordracht doen bij de benoeming van priesters voor de parochiekerk als hij in bezit was van het patronaatsrecht.⁹

Heerlijk gezag was in de middeleeuwen nauw verbonden met adeldom. Volgens de dertiende-eeuwse landkeur van Zeeland was adeldom een *conditio sine qua non* voor ambachtsbezit, maar vanaf het begin van de vijftiende eeuw kwamen er gaandeweg steeds meer heren die niet van adellijke afkomst waren.¹⁰ Zij waren vorstelijke ambtenaren of leden van de stedelijke elites die ambachtsbezit verwierven, soms met het oog op het verkrijgen van de adellijke status. In de Bourgondisch-Habsburgse periode nam het aantal uitheemse edelen dat door vererving of aankoop ambacht in Zeeland bezat eveneens geleidelijk toe.¹¹ Het beheer van de ambachten bracht weinig inspanningen of kosten met zich mee, omdat dit overgelaten kon worden aan een gerecht, rentmeester en klerk.

⁷ Zie voor het Zeeuwse ambacht verder: Gosses, *Zeeland*, 40-109; en Dekker, *Zuid-Beveland*, 385-492.

⁸ R. Fruin, *De keuren van Zeeland* ('s-Gravenhage 1920) 250.

⁹ Dekker, *Zuid-Beveland*, 376-379, 566-567.

¹⁰ T.N. Bisson, 'Medieval lordship', *Speculum* 70 (1995) 743-759, aldaar 746; en J.G. Kruisheer, *Het ontstaan van de dertiende-eeuwse Zeeuwse landkeuren. Met een teksteditie van de keur van Floris de Voogd (1256) en van de keur van graaf Floris V (1290)* (Hilversum 1998) 107.

¹¹ A. van Steensel, 'Edelen in het laatmiddeleeuwse graafschap Zeeland. Een analyse van hun politieke en sociaal-economische positie rond het jaar 1475', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 123 (2008) 564-585, aldaar 579, 582.

Zeeland onder de Bourgondisch-Habsburgse dynastie

Tot aan het begin van de veertiende eeuw streden de graaf van Holland en de graaf van Vlaanderen om de heerschappij over Zeeland Bewestenschele (Walcheren, Borssele, Wolphaartsdijk, Zuid- en Noord-Beveland). Het conflict werd met het Verdrag van Parijs (1323) beslecht in het voordeel van de Hollandse graaf, maar zijn effectieve macht over de edelen in Zeeland was beperkt. Zij hadden in de voorgaande anderhalve eeuw hun onafhankelijke machtspositie kunnen versterken door de graven tegen elkaar uit te spelen. Het was in de tweede helft van de dertiende eeuw, zo is de hypothese, dat de Hollandse graaf de ambachtsheren fiscale privileges schonk om hun steun in te winnen in de strijd tegen zijn Vlaamse tegenhanger.¹² Vanaf de veertiende eeuw werd het gezag van de graven in Zeeland gaandeweg sterker, maar hun controle over de financiële administratie bleef relatief zwak.¹³

De fiscale politiek van de Bourgondische hertogen, die vanaf 1428 het gezag over Zeeland in handen hadden, en hun Habsburgse opvolgers was gericht op het verhogen van de inkomsten uit hun landen om de voortdurende oorlogsvoering te bekostigen. Enerzijds werd de controle over de financiële administratie vergroot door de oprichting van een centrale financiële raad en regionale rekenkamers; anderzijds werden maatregelen genomen om de uiteenlopende belastingvormen te uniformeren en te rationaliseren. Deze inspanningen waren vanuit het oogpunt van de vorst geen onverdeeld succes.¹⁴ In Zeeland vonden er gedurende de Bourgondisch-Habsburgse periode beperkte veranderingen plaats in de wijze van belastingheffing en de verdeling van de lasten. Deze waren ten dele het gevolg van de onderhandelingen tussen de landsheer en zijn leenmannen en steden – vanaf het einde van de vijftiende eeuw de Staten van Zeeland – over de hoogte en heffingswijze van de bede.

De Bourgondische hertogen brachten direct wijzigingen in het belastingsysteem in Zeeland. Het oude jaarschot, een jaarlijkse heffing van zes penningen per gemet, werd al vanaf het begin van de vijftiende eeuw niet meer geheven. In plaats daarvan werden de oorspronkelijke buitengewone beden een reguliere belasting. Onder de Bourgondiërs volgden deze meerjarige beden elkaar onafgebroken op. Filips de Goede verving daarnaast de bestaande quotiteitsbelasting met een repartitiestelsel, wat betekende dat de hoogte van de totale bede vooraf werd vastgesteld in plaats van dat men uitging van een vast bedrag per betalende eenheid, zoals voorheen het geval was.¹⁵ Het gebrekkig functioneren van de grafelijke administratie werd in 1454 door Filips zoon Karel van Charolais aangepakt. Met name de registratie van het ambachtsbezit was onvolkomen, waardoor de vorst inkomsten misliep. Als

¹² H.P.H. Jansen, 'Holland, Zeeland en het Sticht, 1100-1433', *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel II (Haarlem 1982) 282-323, aldaar 305-307; en Dekker, *Zuid-Beveland*, 462-463.

¹³ J.A.M.Y. Bos-Rops, *Graven op zoek naar geld. De inkomsten van de graven van Holland en Zeeland, 1389-1433* (Hilversum 1993) 67. Schulden wat betreft het jaarschot komen voor het laatst voor in 1427; Zeeuws Archief, Middelburg (hierna: ZA), Archief van de Zeeuwse Rekenkamer, Rekenkamer II, inv. nr. 66, fol. 1r.

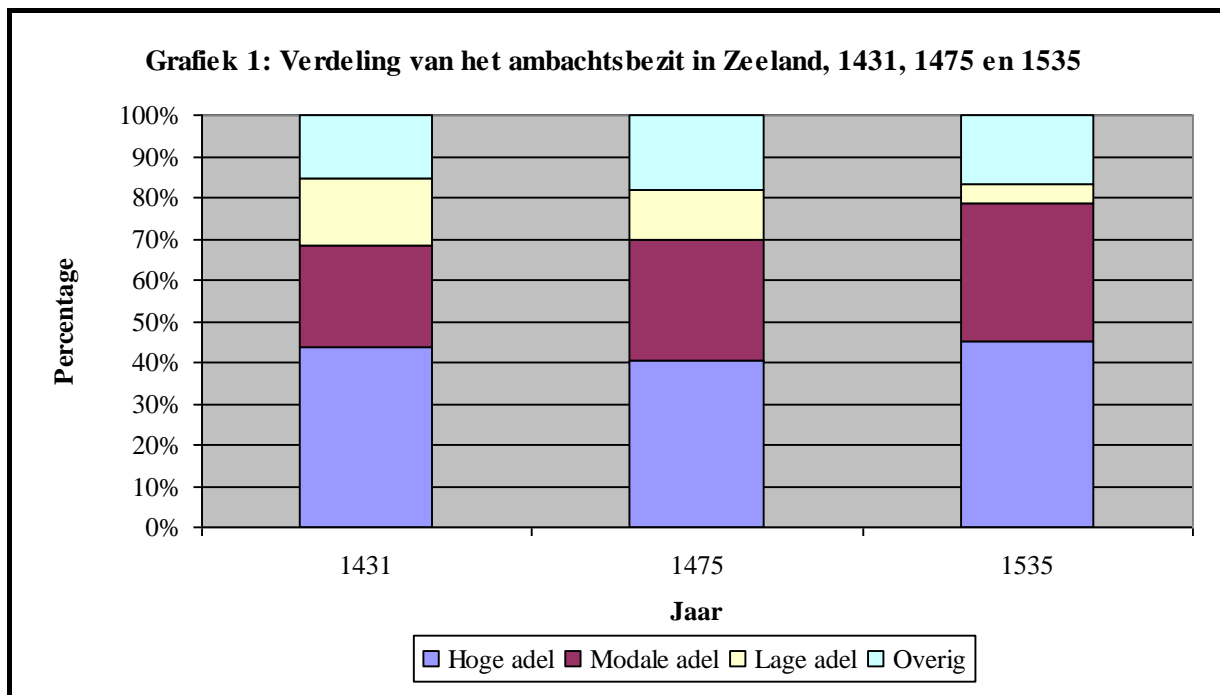
¹⁴ W.P. Blockmans en W. Prevenier, *De Bourgondiërs. De Nederlanden op weg naar eenheid, 1384-1530* (1997; tweede druk, Amsterdam 2000) 166-177; H. de Schepper, 'The Burgundian-Habsburg Netherlands' in: T.A. Brady, H.A. Oberman en J.D. Tracy red., *Handbook of European History, 1400-1600* (Leiden 1994) 497-533, aldaar 521-523; en zie voor de relatie tussen staatsvorming, oorlogsvoering, belastingheffing en representatie: C. Tilly, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992* (Cambridge 1992) 76, 84, 103.

¹⁵ Bos-Rops, *Graven*, 324-325.

hertog bracht Karel in 1473 uniformiteit in de financiële administratie, door de regionale rentmeesterschappen af te schaffen en een afzonderlijke rentmeester voor de beden en een voor de domeinen te benoemen. In 1477, na zijn plotselinge dood, werd deze reorganisatie teruggedraaid.¹⁶

Het ambachtsbezit van de edelen

De verdeling van het ambachtsbezit in Zeeland is aan de hand van drie steekproefjaren in kaart gebracht. Uit grafiek 1 blijkt dat de edelen in de Bourgondisch-Habsburgse periode een onverminderd sterke greep op het ambachtsbezit hadden (82-85%).¹⁷ Het overige ambachtsbezit was in handen van de graaf, geestelijke instellingen, steden en niet-edelen. Het adellijke ambachtsbezit was ongelijk verdeeld over de edelen. Een klein aantal van 11 tot 13 hoge edelen bezat iets meer (50-54%) dan de helft van het adellijke deel, terwijl het aandeel van de grote groep lage edelen daalde van 19% tot 6%. Het aantal modale en lage edelen nam ook af in dezelfde periode. In 1475 waren er 91 modale en 105 lage edelen ambachtsheer, maar dit aantal was in 1535 gedaald tot 75 modale en 74 lage edelen.¹⁸



De financiële waarde van het ambachtsbezit varieerde sterk. Op Wolphaartsdijk profiteerden de ambachtsheren het meest van hun fiscale privileges (Tabel 1). Zij inden hier de bede over 2971 gemeten ambacht *bij der brede* (een gemet is 0,3924 ha, verdeeld in 300 roeden), maar droegen slechts

¹⁶ R. Fruin, *De leenregisters van Bewesten Schelde, 1470-1535* (Den Haag 1911) 7-16. De verbeterde registratie van het ambachtsbezit bleef na 1477 wel gehandhaafd. Deze was niet alleen van belang voor de bedehelling, maar ook omdat de verheffing en verkoop van ambachten veel geld voor de vorst opleverden.

¹⁷ De grafiek is gebaseerd op de grafelijke rekeningen; ZA, Archief van de Rekenkamer van Zeeland, Bourgondisch-Oostenrijks Tijdperk (hierna: ZA, RZ BO), inv. nrs. 1, 307, 390, 831 en 1124.

¹⁸ De classificatie van de edelen is gebaseerd op een aantal indicatoren als ambten, convocatie voor de Staten van Zeeland, verwantschap, ambachtsbezit, heerlijke alsook ridderlijke titels en kasteelbezit.

de ontvangsten voor 621 gemeten ambacht *steen schietend* af aan de grafelijke rentmeester. Anders gezegd, de bede geïnd over het *vrije* van het ambacht, dat 79% van het totale bezit besloeg, mochten de heren voor zichzelf houden. Het percentage vrij ambacht varieerde per eiland en ook per ambacht, maar het gemiddelde lag voor heel Zeeland op 35%. Het lage percentage van 5% op Schouwen wordt waarschijnlijk verklaard door het feit dat de Hollandse heerschappij over dit eiland onbetwist was. De edelen hoefden niet ingepalmd te worden met fiscale privileges.¹⁹ Relatief veel vervallen ambachten op Schouwen bleven in handen van de graaf, omdat er nauwelijks gegadigde kopers waren te vinden.

Tabel 1: Verdeling van de gemetsgetallen per eiland volgens de bederekeningen van 1475

	<i>Bij der brede</i>	<i>Steen schietend</i>	Het <i>vrije</i> in procenten
Walcheren	37517	27667	26%
Borssele	17579	5068	71%
Zuid-Beveland Bewesten Yerseke	30708	17216	44%
Zuid-Beveland Beoosten Yerseke	24391	10142	58%
Wolphaartsdijk	2971	621	79%
Noord-Beveland	12769	9168	28%
Schouwen	18083	17193	5%
Duiveland	7494	3704	51%
Stavenisse, Scherpenisse, Sint Maartensdijk, Westkerke, Poortvliet, Kempenhofstede en Moggershil	13158	13158	-
Tholen en Schakerloo	4321	4321	-
Dreischor	3654	3654	-
<i>Totaal</i>	<i>172647</i>	<i>111914</i>	<i>35%</i>

Bron: ZA, RZ BO, inv. nr. 307, fol. 18v-19v, 21v, 31v, 45v, 49r, 67v, 72v; inv. nr. 1487, 1v; en inv. nr. 3102, fol. 14r-14v.

Een aantal voorbeelden kan de financiële waarde van de fiscale voorrechten voor de edelen illustreren. In 1460 leverde het *vrije* van de ambachten van Frank van Borssele in Zeeland een bedrag van 346 ponden van 240 groten op. Dit bedrag maakte 45% van zijn totale bruto-inkomsten uit dezelfde ambachten uit.²⁰ Anna van Bourgondië, weduwe van Adriaan van Borssele en echtgenote van Adolf van Kleef, had in 1479 op Walcheren ambachten met een *vrije* van ruim 2034 gemeten. Dit leverde haar een nettobedrag van 63 pond op, waarmee het aandeel van de inkomsten uit de fiscale rechten op 12% van de totale inkomsten kwam.²¹ Filips en Karel van Bourgondië inden in 1529 samen 66 pond uit hun *vrije* op Walcheren, bijna een kwart van hun totale inkomsten.²² De financiële betekenis van het *vrije* voor de hoge edelen was variabel en afhankelijk van hun andere inkomsten, maar vanzelfsprekend ook van de hoogte en frequentie van de vorstelijke bede. Van de lagere edelen

¹⁹ Dekker, *Zuid-Beveland*, 464-466. Behalve het schot over het *vrije* van hun ambachten mochten de heren het schot over het zogenaamde *overambacht* houden. Dit was waarschijnlijk in cultuur gebracht onland. De *vronen* of *vroonlanden*, de hofsteden van de heren met het daarbij omliggende land, waren eveneens vrij van het schot. De omvang van het *overambacht* en de *vronen* waren in vergelijking met het ambachtsbezit erg klein.

²⁰ Nationaal Archief, Den Haag, Archief van de Graven van Holland (hierna: NA, GH), inv. nr. 5584, fol. 5v-9v, 20v. De bede bedroeg in dit jaar 10 groten per gemet. De heerlijkheid Sint-Maartensdijk is buiten beschouwing gelaten, omdat het eiland geen *vrije* kende. De inkomsten uit het *vrije* maakten in dat jaar 10% van zijn totale ontvangsten uit. Frank van Borssele betaalde zelf geen schot, omdat de vorst nog oude leningen bij hem had uitstaan; ZA, RZ BO, inv. nr. 879, fol. 48r-48v.

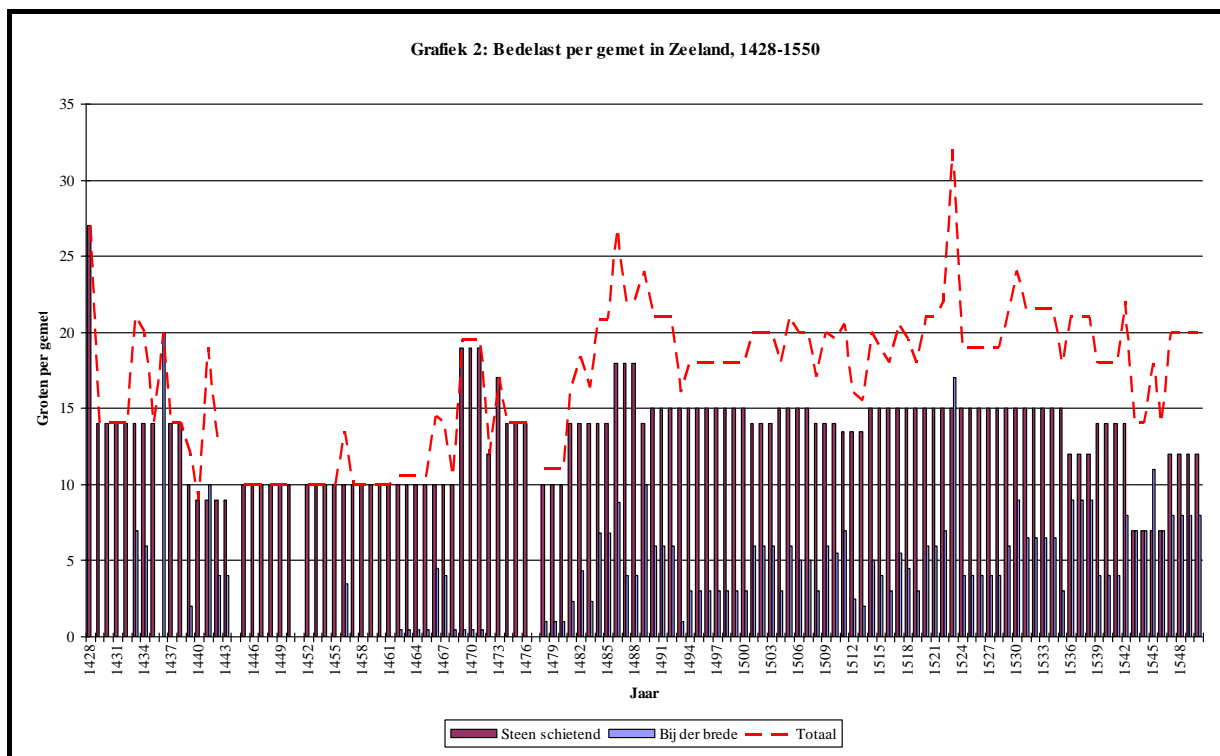
²¹ ZA, Familie van Bourgondië van Brigdamme (hierna: BB), inv. nr. 106. Van het *vrije* werden het schot voor haar eigen grondbezit ter grootte van 255 gemeten en het klerkloon ter waarde van 269 gemeten afgetrokken. De ambachtsklerken hadden voor het innen van de bede doorgaans recht op de 25^e penning (4%) uit de inkomsten.

²² ZA, BB, inv. nr. 118, fol. 19r-20r, 22v. De bede bedroeg 15 groten per gemet. Het *vrije* bedroeg ruim 802 gemeten. De heren droegen zelf over hun eigen land ter grootte van 248 gemeten ruim 8 pond aan schot af aan de grafelijke rentmeester.

zijn geen privérekeningen bewaard gebleven, waaruit het relatieve economische belang van het *vrije* van hun ambachten kan worden afgeleid.

De belastingdruk in Zeeland

Op 17 augustus 1428 stemden de Zeeuwse ambachtsheren in met een tienjarige bedde van 14 groten per gemet *steen schietend* ten behoeve van ruwaard Filips de Goede en gravin Jacoba van Beieren.²³ Anders gezegd, de ambachtsheren mochten in deze periode ook ieder jaar 14 groten over het *vrije* van hun ambachtsbezit heffen en voor zichzelf houden. Hoe ontwikkelde de belastingdruk zich verder in de Bourgondisch-Habsburgse tijd? Deze vraag is relevant omdat de vorst zowel om een bedde *steen schietend* als een bedde *bij der brede* kon vragen. In het laatste geval moesten de heren ook het schot over het *vrije* van hun ambacht afdragen aan de grafelijke rentmeester. Dit was geen nieuw gebruik, want vanaf in elk geval 1342 werd er met enige regelmaat een bedde *bij der brede* geheven.²⁴



In grafiek 2 staat de hoogte van het schot per gemet van de bedden *steen schietend* en *bij der brede* tussen 1428 en 1550 weergegeven.²⁵ De geldontwaarding en prijsstijgingen buiten beschouwing latend, kan vastgesteld worden dat de belastingdruk onder hertog Filips de Goede (1428-1467) relatief

²³ ZA, RZ BO, inv. nr. 831, fol. 11r.

²⁴ K. Heeringa, *De rekeningen en andere stukken in 1607 uit de Hollandsche rekenkamer naar de Zeeuwsche overgebracht. Het Henegouwsch-Beiersche tijdvak 1319-1432* ('s-Gravenhage 1909) 87-91.

²⁵ De grafiek is gebaseerd op: R. Fruin, *De rekeningen en andere stukken in 1607 uit de Hollandsche rekenkamer naar de Zeeuwsche overgebracht. Het Bourgondisch-Oostenrijkse tijdvak 1433-1584* ('s-Gravenhage 1909) bijlage II A.

constant was. Gemiddeld was de hoogte van de bede iets lager dan in de voorgaande periode van 1404 tot 1424. Onder Karel de Stoute (1467-1477) steeg de aanslag per gemet *steen schietend* en onder de Habsburgers bleef deze tot 1536 op het niveau van gemiddeld 15 groten. Onder de Bourgondische vorsten kwamen beden *bij der brede* slechts incidenteel voor, zelfs minder frequent dan onder hun Beierse voorgangers. In de Habsburgse periode werd de bede, aangeslagen *bij der brede*, daarentegen een vast gebruik. De frequentie en de hoogte van deze beden namen zodanig toe dat de heffing vaak over meerdere jaren werd uitgespreid. In de regel werden zij voor specifieke doeleinden geheven, daarom werden zij als buitengewone bede onderscheiden van de gewone bede.²⁶ Een nuancering ten opzichte van Dekker is dat de ambachtsheren geen verlies hebben geleden aan het feit dat er beden *bij der brede* werden geheven. Het merendeel van de gewone bede bleef bestaan uit een heffing *steen schietend* en de overige beden waren feitelijk extra heffingen. In de Bourgondisch-Habsburgse periode hebben de ambachtsheren juist continu geprofiteerd van het *vrije* van hun ambacht.²⁷

Onder de ambachtsheren bestond de angst dat de bede volledig *bij der brede* geheven zou gaan worden. Zij verzetten zich daar fel tegen zo blijkt uit een persoonlijke brief uit 1480 van Wolfert van Borssele aan het stadsbestuur van zijn stad Veere. Hij gaf de magistraat de opdracht alleen een schotsgewijs geheven bede te consenteren, die opgebracht zou worden door een heffing *steen schietend* en niet als een heffing *bij der brede*:

overmits dat wij ten eersten daerbij groot verlies ende schade hebben soudon. Ooc mede soudon wij mits dien consenteren te vyande ende onminne gecrijgen alle die ambochtsheren van den lande die dairbij groot verlies ende schade hebben soudon, hoewel dattet die steden ende gemeene landt wel wouden. Ende dat meeste ende quaetste is, soe is te verduchten dat onsen voirs. genadigen here, die steden ende gemeene landt alst eens ingebroken ware, zoudent altijt alsoe willen hebben ende maken der een costume of. Aldus en zijn wij van dier meynijng niet die voirs. bede anders te consenteren dan vanouts gewoenlic is.²⁸

De brief wijst niet alleen op de persoonlijke schade die de heer van Veere en de andere ambachtsheren zouden onderbinden als de heffing *bij der brede* een ‘costume’ werd, maar ook een mogelijk front van vorst, steden en platteland met tegengestelde belangen op dit punt. Als de bede geheel *bij der brede* geheven zou worden dan konden de vorst en de stedelingen en boeren als grondbezitters de inkomsten uit het *vrije*, die niet langer aan de heren zou toekomen, bij wijze van spreken kunnen delen. Uiteindelijk kwam de stijging van de belastingdruk echter geheel ten laste van de grondeigenaren, die vanaf 1481 jaarlijks gemiddeld 20 groten per gemet dienden af te dragen aan hun ambachtsheer. Hoewel de belastingdruk voor de Zeeuwse grondbezitters tijdens de regeerperiode Filips de Goede het

²⁶ Fruin, ‘Bede’, 82-83. Om een voorbeeld te geven: in 1530 waren er drie verschillende heffingen, met een totale belastingdruk van 23 per gemet. De meerjarige (ordinaris) bede van 15 groten *steen schietend* en 3 groten *bij der brede* en twee meerjarige extraordinaris beden 5 en 1 groot per gemet *bij der brede*.

²⁷ Dekker, *Zuid-Beveland*, 457.

²⁸ ZA, Archief van de Stad Veere, inv. nr. 164-13. De brief is persoonlijk ondertekend te Vianen op 7 juni 1480.

laagst was, waren Holland en Zeeland in deze periode per hoofd van de bevolking overbelast in vergelijking tot de andere Bourgondische landen.²⁹

Ambachtsbezit en grondbezit

De bede *steen schietend* vormde gedurende de Bourgondisch-Habsburgse periode een constante inkomstenbron voor de ambachtsheren in Zeeland. De ontvangsten uit het *vrije* van de ambachten op sommige eilanden waren een belangrijke component in de domeininkomsten van de edelen. Deze inkomsten bestonden verder uit ontvangsten uit ambachtsgevolgen (molens, veren, visserij, schorren) en andere bezittingen (tienden en landpachten). Hoe verhielden het ambachtsbezit en het grondbezit van de edelen zich tot elkaar? In theorie zou een Zeeuwse heer dief van eigen portemonnee zijn geweest als hij grootgrondbezitter was in zijn eigen ambacht. Hij liep dan de inkomsten uit het *vrije* van zijn ambacht mis, afgezien van het feit dat hij het schot over zijn grondbezit moest betalen.³⁰ Het zou in Europees perspectief opmerkelijk zijn als de Zeeuwse edelen geen grootgrondbezitters waren, want dit wordt in de adelsliteratuur doorgaans beschouwd als een typisch kenmerk van adeldom.

Er zijn nauwelijks bronnen die inzicht geven in de verdeling van het grondbezit, omdat land allodiaal goed was in Zeeland. Transacties van grondbezit die voor de schepenbanken plaatsvonden, hadden blijkens de transportbrieven betrekking op percelen van geringe omvang. Uit persoonlijke stukken als huwelijkscontracten, testamenten en rekeningen blijkt dat het grondbezit van de edelen relatief klein was in vergelijking met hun ambachtsbezit. Bovendien lagen percelen met een grootte van meer dan een tiental gemeten doorgaans in nieuwe polders, die vaak onbelast waren, of in ambachten die weinig of geen *vrije* kenden.

De domeinrekeningen van de heren van Veere kunnen dit beeld illustreren. Hendrik van Borssele verpachtte in 1467 land ter omvang van 390 gemeten in zijn heerlijkheid Veere, Zanddijk en Vrouwenpolder.³¹ In de overige Walcherse parochies droeg de heer van Veere in 1475 niet meer schot af dan voor 9 gemeten land, die hij had verpacht. In hetzelfde jaar bezat de heer van Veere ongeveer 8312 gemeten ambacht op Walcheren.³² Op Zuid-Beveland en Borssele was het grondbezit eveneens

²⁹ Blockmans, 'Low Countries', 302-303; en Blockmans en Prevenier, *Bourgondiërs*, 175. De grondbezitters kwamen in deze periode soms in opstand vanwege de belastingdruk. In 1436 verzetten de ingezetenen van Borssele zich tegen de buitengewone bede van 20 groten per gemet *bij der brede*, die ten behoeve van de oorlogsvoering was toegekend. Hendrik van Borssele, rentmeester van Bewestenshelde, moest de opstand met geweld neerslaan; ZA, RZ BO, inv. nr. 8, fol. 2v-3r; en inv. nr. 12, fol. 43r. Verschillende inwoners van dorpen op Zuid-Beveland en Schouwen werden in 1454 veroordeeld omdat zij grafelijke ambtenaren die de bede kwamen innen hadden geïntimideerd en mishandeld; ZA, RZ BO, inv. nr. 33, fol. 51r-52v en katern; en inv. nr. 863, fol. 6v.

³⁰ De edelen betaalden zelf het schot over het eigen land dat zij verpachtten. Het is niet mogelijk om vast te stellen of het schot werd doorberekend in de pachtprizen. In de eerste helft van de zestiende eeuw werden enkele heffingen wel direct door de baanders, dat wil zeggen de gebruikers of pachters van de grond, opgebracht zonder tussenkomst van de ambachtsheren; Fruin, 'Schot', 94; en ZA, RZ BO, inv. nr. 380, fol. 1r-3v.

³¹ ZA, Archief van de Heren van Veere (hierna: HV), inv. nr. 154, fol. 6r-9v. Niet alle landpachten zijn in de rekening naar omvang gespecificeerd. De percelen lagen in de polders 'Oude polder', 'Meester Nieuwland' en 'Klein Nieuwland'. In de rekening worden geen inkomsten uit het *vrije* of betaling van schot verantwoord, waarschijnlijk omdat hij voor 452 gemeten vrijgesteld was van de bede; ZA, RZ BO, inv. nr. 343, fol. 95r-111r.

³² ZA, HV, inv. nr. 215; en ZA, RZ BO, inv. nr. 307.

zeer beperkt, met uitzondering van de Grote en de Kleine Aggerpolder in Bath waar de heer van Veere 161 gemeten land verpachtte in 1474.³³ In zijn heerlijkheid Brouwershaven en op het eiland Stavenisse bezat hij ten slotte met respectievelijk 454 en 429 gemeten eveneens een aanzienlijke hoeveelheid land.³⁴ Het ging in deze gevallen eveneens om (op)nieuw ingepolderd land. Aan Brouwershaven en Stavenisse was bovendien geen *vrije* verbonden, waardoor het pachtgeld naast de ambachtsgevolgen en tiendrechten een belangrijke bron van inkomsten was.

Individueel waren de hoge edelen belangrijke grondbezitters. De edelen lager in de hiërarchie hadden daarentegen slechts enkele tot enkele tientallen gemeten land in bezit. Als groep waren de adellijke ambachtsheren derhalve niet de belangrijkste grondbezitters in Zeeland. Wie waren dan de voornaamste belastingbetalers? Met gegevens uit een aantal grafelijke rekeningen kan een schatting gegeven worden van de verdeling van het grondbezit op sommige eilanden. Er zijn namelijk lijsten van edelen en geestelijken uit Bewestenschelde en de poorters van Middelburg en Reimerswaal, die het voorrecht genoten om het schot direct aan de grafelijke rentmeesters af te dragen in plaats van aan de heer van het ambacht waarin zij gevestigd waren.

Tabel 3: Leveringen (in gemeten) in Zeeland Bewestenschelde, 1463-1464

	<i>Totale omvang van het ambacht</i>	<i>Totale omvang van het grondbezit ter levering</i>	<i>Geleverd door poorters van Middelburg en Reimerswaal</i>	<i>Geleverd door geestelijke instellingen</i>	<i>Geleverd door overige geprivilegieerden</i>
Walcheren	37517	15973	9668	3655	2231
Borssele	17579	1214	514	247	559
Zuid-Beveland BWY	30708	1260	442	268	601
Zuid-Beveland BOY	24391	3471	2943	508	693
Wolphaartsdijk	2971	293	263	14	14
Noord-Beveland	12769	2331	509	340	1399
<i>Totaal</i>	<i>125935</i>	<i>24542</i>	<i>14339</i>	<i>5032</i>	<i>5497</i>

Het grondbezit van deze geprivilegieerden grondeigenaren stond zogenaamd *ter levering* bij de grafelijke rentmeester (Tabel 3).³⁵ Op Walcheren bedroeg het grondbezit dat *ter levering* stond 43% van het totaal aantal schotbare gemeten: 26% kwam van rekening van de poorters van Middelburg, 10% voor de religieuze instellingen en 6% voor de edelen. Dit betekent dat ongeveer 57% van het grondbezit in handen was van eigengeërfde boeren en inwoners van de overige steden. In geheel Zeeland Bewestenschelde stond slechts 20% ter levering, maar benadrukt moet worden dat deze percentages absoluut minima zijn. Ze geven niettemin een duidelijke indicatie dat de eigengeërfde boeren als groep de belangrijkste grondbezitters waren. Voor Beoostenschelde zijn geen lijsten van *leveringen* bewaard gebleven. Uit een overzicht, opgesteld door de opperdijkgraaf van Schouwen in 1535, is evenwel bekend dat het grondbezit van de poorters en religieuze instellingen van Zierikzee op

³³ ZA, HV, inv. nr. 249, 255 en 288. De polders in Bath waren rond 1459/1460 ingepolderd; Dekker, *Zuid-Beveland*, 285, 292-293. Pas na 14 jaar, in 1485, moest er schot betaald gaan worden in de nieuwe polders.

³⁴ ZA, HV, inv. nr. 291, 308 en 313. In de heerlijkheid Dreischor bezat Wolfert van Borssele 100 gemeten land, waarover hij in 1476 voor de 94 schotbare gemeten de bede van 15 groten per gemet betaalde.

³⁵ ZA, RZ BO, inv. nr. 41, fol. 102r-112r. In 1463-1464 stelde de grafelijke rentmeester een overzicht op van personen en instellingen die *ter levering* stonden. Ze bieden tevens inzicht in de omvang van het grondbezit van de individuele edelen. De lijsten kennen kleine verschillen tussen het aantal gemeten dat *ter levering* stond en het aantal *geleverde* gemeten. Zie voor de oorsprong van de *leveringen*: Dekker, *Zuid-Beveland*, 443-449.

hetzelfde eiland 6507 gemeten bedroeg. Dat betekent dat zij 36% van de 17857 schotbare gemeten op het eiland voor hun rekening namen.³⁶

Het impressionistische beeld van de verdeling van het grondbezit in Zeeland wijkt niet veel af van de situatie in het naburige Holland. In de eerste helft van de zestiende eeuw hadden de edelen hier naar schatting 5-10% van de grond in eigendom en volgden zij op de boeren (40-50%), poorters (20-30%) en de religieuze instellingen.³⁷ Deze vergelijking roept de vraag op of het economisch belang van het *vrije* van het ambacht daadwerkelijk zo groot was, want op de algehele verdeling van het grondbezit lijkt het geen effect gehad te hebben. De poorters, die in de vijftiende en begin zestiende eeuw nauwelijks ambachten in leen hadden, hechtten duidelijk meer waarde aan grondbezit. Bracht de verpachting van grond meer op dan het ambacht met zijn fiscale en ander profitabele rechten?

Wederom ontbreken de bronnen die een sluitend antwoord op deze vraag geven. Het is niettemin duidelijk dat grondbezit lucratief was in vergelijking tot ambachtsbezit. De pacht prijs per gemet land lag in de polders van de heer van Veere in 1467 tussen de 60 en 132 groten. Uitgaande van de bede van 10 groten per gemet, dan bracht een gemet land 6 à 13 keer meer op een gemet *vrij* ambacht.³⁸ De ontwikkeling van de pacht prijzen is niet te reconstrueren door het gemis van seriële gegevens. In tabel 4 staan wel de inkomsten van Anna van Bourgondië in 1479 en van Filips en Karel van Bourgondië in 1529 uit de landpachten en het *vrije* van hun ambacht in de parochie West-Souburg tegen elkaar afgezet.³⁹ Het grondbezit leverde zowel absoluut als relatief meer op dan de *vrije* gemeten. Indien er verrekend wordt dat de dame en de heren schot verschuldigd waren over hun grondbezit, dan bracht het land per gemet toch nog 4 à 5 keer meer op dan een gemet *vrij* ambacht. Dezelfde verhouding tussen pacht prijs en bedelast is ook in de heerlijkheid Dreischor vastgesteld.⁴⁰

Tabel 4: Inkomsten uit de landpachten en het *vrije* in West-Souburg, 1479 en 1529

Jaar	Aantal verpachte gemeten land	Pachtprijzen per gemet land in groten	Totale pachtinkomsten in ponden	Totaal aantal gemeten ambacht	Aantal gemeten <i>vrij</i>	Schot per gemet in groten	Bruto-inkomsten uit het <i>vrije</i> in ponden
1479	195	48-96	49	1649	511	10	21
1529	185	48-132	58	1649	511	15	32

Op grond van deze beperkte gegevens over de landpachten kan de hypothese opgeworpen worden dat grondbezit voor poorters een betere investering was dan ambachtsbezit. Afhankelijk van waar het ambacht gelegen was, moest een heer over een behoorlijk aantal gemeten beschikken voordat het *vrije* daadwerkelijk een belangrijke bron van inkomsten werd. Dit gold ook voor de overige ambachtsgevolgen. Als een kleine ambachtsheer bijvoorbeeld een 27^e deel van een molen bezat, dan

³⁶ ZA, RZ BO, inv. nr. 1227, fol. 9v-19v (1535). In 1493 bedroeg het grondbezit waarover de geestelijke instellingen in Zierikzee vrijstelling van het schot genoten 1088 gemeten, oftewel 6% van het totale ambachtsbezit; inv. nr. 1094, fol. 29v-31r.

³⁷ J. de Vries en A. van der Woude, *Nederland, 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei* (1995; Amsterdam 2005) 611.

³⁸ ZA, HV, inv. nr. 154, fol. 8r-9v.

³⁹ ZA, BB, inv. nr. 106 en 118.

⁴⁰ ZA, RZ BO, inv. nr. 1287, 1302 en 1344.

was de financiële betekenis daarvan verwaarloosbaar. Het is om deze reden dat kleine ambachtsheren hun ambachten in de late middeleeuwen van de hand deden aan de vermogende heren.⁴¹

Voor stedelingen die hun vermogen veilig wilden beleggen, was grondbezit een profitabel alternatief, ook al moesten zij daarover het schot betalen. Dit laatste gold niet voor de poorters van Middelburg. Het stadsbestuur had in 1452 – na een grote stadsbrand – geordonneerd dat Middelburg het schot voor haar grondbezittende poorters zou betalen. Het stadsbestuur achtte het onbillijk dat deze poorters accijnzen en schot moesten betalen en probeerden met deze maatregel rijke landbezitters binnen de stadsmuren te lokken. De landsheer beperkte dit voorrecht in 1524 tot het schot van 50 gemeten per poorter, na klachten dat de poorters ‘omme tproffijt van den scote hoire penningen, die zy leggen zouden tot coopmanscepe, imployeren tot coop van lande’.⁴² Voor de poorters was de grondmarkt ten slotte goed toegankelijk. Om ambacht te kopen was daarentegen instemming van de graaf vereist, die de nieuwe eigenaar moest belenen met het goed.

Vanuit een economisch perspectief was grondbezit voor de poorters duidelijk een betere investering dan ambachtsbezit. Bovendien bracht grond geen verantwoordelijkheden in het lokaal bestuur of feodale dienstplicht met zich mee.⁴³ Voor de edelen en personen die de adellijke status aspireerden lag dit anders. De uitoefening van publiek gezag en militaire activiteiten behoorden bij uitstek tot de adellijke levensstijl.⁴⁴ Voor de edelen gold derhalve ook een sociaal motief om ambachten te verwerven. De relatief lagere inkomsten uit de ambachten konden worden verrekend met het sociale waarde dat aan het bezit was verbonden.

Machtsverhoudingen in de Staten van Zeeland

In de aangehaalde brief van Wolfert van Borssele werd gewezen op de tegengestelde belangen van enerzijds de ambachtsheren en anderzijds de vorst, de steden en het platteland, wat betreft de heffing van de bede. De politieke verhoudingen in de Staten van Zeeland lagen door de sterke machtspositie van de edelen anders dan in Holland en Vlaanderen.⁴⁵ De politieke dominantie van de edelen wordt verklaard door de aanwezigheid van een aantal machtige families, maar bovenal door het feit dat de beden schotsgewijs werden geheven.⁴⁶ De edelen waren als ambachtsheren direct betrokken bij de

⁴¹ Zie grafiek 1; en verder voor dit concentratieproces: Dekker, *Zuid-Beveland*, 478-485.

⁴² W.S. Unger, *Bronnen tot de geschiedenis van Middelburg in den landsheerlijke tijd*, deel II (Den Haag 1926) nr. 45, 46, 51 en 52.

⁴³ Voor de feodale dienstplicht ten tijde van Karel de Stoute: A. Janse, ‘Feudal registration and the study of the nobility. The Burgundian registers of 1475’ in: J.-F. Nieuw red., *Le vassal, le fief et l’écrit. Pratiques d’écriture et enjeux documentaires dans le champ de la féodalité (XIe-XVe siècles)* (Leuven 2007) 173-186.

⁴⁴ De Win, ‘Rechtspositie’, 273-274.

⁴⁵ W.P. Blockmans, ‘La représentation de la noblesse en Flandre aux XVe siècle’ in: J. Paviot en J. Verger red., *Guerre, pouvoir et noblesse au Moyen Âge. Mélanges en l’honneur de Philippe Contamine* (Parijs 2000) 91-99; en H. Kokken, *Steden en Staten. Dagvaarten van steden en Staten van Holland onder Maria van Bourgondië en het eerste regentschap van Maximiliaan van Oostenrijk (1477-1494)* (Den Haag 1991) 31-32.

⁴⁶ Gemiddeld telden de beden voor 70% van de grafelijke inkomsten uit Zeeland. De inkomsten uit de grafelijke domeinen in Bewestenshelde bedroegen bijvoorbeeld 13049 ponden van 40 groten in 1500 en in Beoostenshelde 1164 ponden in 1497, waarvan ruim de helft afkomstig uit de verkoop en verheffing van ambachten en tienden. Ter vergelijking, de bede van 13,5 groot in 1513 bracht in Bewestenshelde 22075 pond

heffing en brachten lange tijd de gehele bede op, terwijl de steden slechts incidenteel bijdroegen aan de bede of de korte termijn financiering daarvan.

De graaf moest zijn leenmannen op Zeeuws grondgebied om een bede vragen. Als zij met dit verzoek instemden en een vonnis uitspraken kon er tot heffing worden overgegaan. De steden Zierikzee, Middelburg, Goes, Reimerswaal en Westkapelle werden, evenals de abt van Middelburg, voor deze dagvaarten geconvoceerd omdat zij zelf ambacht in bezit hadden. De steden waren soms betrokken bij de financiering van de beden als de landsheer acuut geld nodig had, ook verstrekten zij hem kapitaal voor specifieke doeleinden.⁴⁷ Een poging van Karel de Stoute om in 1472 een deel van de bede direct door de stedelingen op te laten brengen door middel van een impost op levensmiddelen, smoorde in een gewelddadige opstand in Zierikzee.⁴⁸ Vanaf het einde van de vijftiende eeuw kwamen er verschillende nieuwe (en tijdelijke) vormen van belastingheffing om de bede te financieren. Er kwam bijvoorbeeld een kapitale omslag over het platteland, waaraan ieder dorp een vast bedrag moest bijdragen. Daarnaast namen de steden tussen 1492 en 1542 elf keer de helft of twee derde deel van de toegestane bede direct voor hun rekening, waarbij het overige deel werd bekostigd door de ambachtsheren. In de eerste helft van de zestiende besloten de Staten van Zeeland ten slotte een aantal keer tot heffingen op levensmiddelen, onroerend goed en koopmanswinsten.⁴⁹ Deze belastingen kwamen niet in plaats van de schotheffing, maar vormden daarop een aanvulling.

De edelen in Zeeland stemden vrijwel altijd in met de financiële verzoeken van de landsheer. In 1444 weigerde een aantal ridders uit Zeeland bij uitzondering om in Den Haag te onderhandelen over de financiering van de Zoen van Kopenhagen, die bepaalde dat Holland en Zeeland forse betalingen moest doen aan de Wendische steden en de Deense koning. De ridders meenden dat het een oude Zeeuwse gewoonte was ‘dat nyemant vorder dan voir hemzelve verantwoord en mochte van des lants wegen in zaken dair gelt an cleefde’. Voor een besluit moesten ‘alle die ridderscip ende ambochtsheren, groot ende cleyn, ende oic die steden’ worden geraadpleegd.⁵⁰ Dit standpunt reflecteerde niet de gewoonlijke gang van zaken in de bedeonderhandelingen. De besluiten werden in de regel genomen door de grote ambachtsheren, die de meeste politieke invloed hadden. De kleine heren werden slechts geconvoceerd om formeel in te stemmen met de bede.⁵¹ De Staten van Zeeland kwamen vanaf het einde van de vijftiende eeuw steeds minder frequent bijeen. Bij de besluitvorming

en in Beostenschelde 10355 pond op; ZA, RZ BO, inv. nr. 103, fol. 84r; inv. nr. 357, fol. 111v; inv. nr. 912, fol. 28r; en inv. nr. 1100, fol. 35r.

⁴⁷ Fruin, ‘Schot’, 64-71; Bos-Rops, *Graven*, 369; en zie ook Koninklijk Huisarchief, Den Haag, A 11, inv. nr. XI 26. Met dank aan Hans Smit voor een afschrift van het laatste archiefstuk.

⁴⁸ ZA, RZ BO, inv. nr. 62, fol. 100-101r; en NA, Archief van de Grafelijkheidsrekenkamer, Rekeningen, inv. nr. 306, fol. 146r.

⁴⁹ Fruin, ‘Schot’, 89-94. In het geval van een zogenaamde quotisatie betaalden Middelburg en Zierikzee 25%, Reimerswaal en Goes 10% en Tholen 5% van het totaal bedrag. De smalsteden Veere, Vlissingen, Westkapelle, Domburg, Brouwershaven, Sint-Maartensdijk en Kortgene, die geen stem in de Staten van Zeeland hadden, werden geacht het resterende bedrag op te brengen.

⁵⁰ NA, Archief van het Hof van Holland, inv. nr. 6, fol. 7r-10v.

⁵¹ De ambachtsheren gaven blijkens de herhaalde oproepen slecht gehoor aan de convocaties. In 1507 werd bepaald dat alleen de heren met meer dan 150 gemeten *vrij* verplicht waren aanwezig te zijn op de dagvaarten. Dit op verbeurte van hun *vrij* voor een jaar bij afwezigheid; ZA, RZ BO, inv. nr. 925, fol. 83r-83v.

over de beden waren een selecte groep hoge edelen, de abt van Middelburg en de vijf grote steden betrokken. De Staten van Zeeland kregen zo als orgaan meer vorm, maar in deze samenstelling kunnen ze nauwelijks met recht een representatieve instelling worden genoemd.⁵²

De zelfstandige positie van de edelen in de Staten van Zeeland blijkt uit het feit dat de grafelijke rentmeesters die het schot inden, vanaf 1473 regelmatig financiële verantwoording aflegden aan de prelaat (de abt van Middelburg) en edelen. Zij betaalden uit de ontvangsten vervolgens zelf de bede aan de vorst. Ook hieven de prelaat en edelen zelfstandig beden, waarvan de opbrengsten ten behoeve van het graafschap werden aangewend. Uit de overschotten van de belastingheffing betaalden de prelaat en edelen de rente op de rentebrieven die soms op het land van Zeeland verkochten om de bede te betalen, daarnaast werd het loon van hun pensionaris van eruit bekostigd. Wat overbleef – vaak een behoorlijke som gelds – werd verdeeld onder de edelen en prelaat die de rekeningen afhoorden.⁵³ De hoge edelen die de besluiten namen over de beden profiteerden direct van de heffingen over het *vrije* van hun ambachten. Het is daarom niet verwonderlijk dat zij zich, ondanks de zware lasten die op het land rustten, slechts een enkele keer verzetten tegen de fiscale eisen van de landsheer. Alleen in 1444, 1451 en 1477 werd er geen schot opgebracht.⁵⁴ De steden stonden in de bededeonderhandelingen lange tijd buitenspel. Pas vanaf het einde van de vijftiende eeuw werden zij met enige regelmaat direct aangeslagen, waardoor zij tijdens de Statenvergaderingen mochten besluiten over de bedeheffing. De steden konden vaak niet anders dan instemmen met de bede, omdat de prelaat en edelen de vorst doorgaans direct toezegden een deel van de bede op te zullen brengen door een schotsgewijze heffing. Op grond van hun bijdragen aan de beden kregen de steden in 1544 ook inspraak in het financiële beheer van de Staten van Zeeland.⁵⁵

Conclusie

De ambachtsheren in Zeeland kenden een opmerkelijk fiscaal voorrecht, namelijk een deel van de inkomsten uit de belastingheffing in hun ambacht. De financiële betekenis van dit privilege maakte het tot belangrijke inkomstenbron, maar het bepaalde nooit de gehele economische waarde van het ambacht. Vooral het hogere segment van de adellijke populatie profiteerden als ambachtsbezitters op eilanden met een hoog percentage *vrij* ambacht van de bedeheffing. Edelen waren daarentegen niet de grootste grondeigenaren. De eigengeërfde boeren en de poorters hadden gezamenlijk het merendeel

⁵² F.H.J. Lemmink, *Het ontstaan van de Staten van Zeeland en hun geschiedenis tot het jaar 1555* (Roosendaal 1951) 148-153.

⁵³ R. Fruin, *Het archief van prelaat en edelen van Zeeland* (Den Haag 1904) 3-16. De ordinarij beden kwamen vanaf 1533 weer direct en geheel ten goede van de vorst, waarschijnlijk omdat de inning door de overstromingen problematisch was geworden. De prelaat en edelen ontvingen voor hun kosten 4000 ponden van 40 groten.

⁵⁴ In 1444 en 1477 werd er vanwege politieke onrust geen dagvaart gehouden waarop ingestemd kon worden met de bede. In 1452 weigerden de ambachtsheren de geconsenteerde bede te betalen omdat de vorst zijn beloften over de herziening van de landkeur van Zeeland niet nakwam. In de vijftiende eeuw werd door de leenmannen strikt vastgehouden aan het principe dat de vorst of zijn oudste zoon op Zeeuwse aarde om een bede verzocht. In de zestiende eeuw volstond de aanwezigheid van een bloedverwant van de vorst.

⁵⁵ ZA, Archief van de Rekenkamer van Zeeland, Rekenkamer A, inv. nr. 452, fol. 206r-208r.

van het grondbezit in handen en waren derhalve de belangrijkste betalers van het schot. Stedelingen hadden voor het midden van de zestiende eeuw nauwelijks ambacht in hun bezit. Zij investeerden vooral in grond, dat bij verpachting meer opbracht dan het *vrije* van de ambachten.

In de Bourgondisch-Habsburgse periode profiteerden de ambachtsheren in Zeeland structureel van hun fiscale privilege, doordat de meerderjarige beden, die geheel of grotendeels *steen schietend* werden geheven, elkaar aaneengesloten opvolgden. Zij stemden in de Staten van Zeeland zonder veel bezwaar in met de vorstelijke bedeverzoeken. De steden stonden in de bededeonderhandelingen lange tijd buitenspel, omdat zij pas vanaf het einde van de vijftiende eeuw met enige regelmaat direct bijdroegen aan de bede. Dit is opmerkelijk omdat Zeeland behoorde tot de kustgewesten van de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden, gekenmerkt door een grotere bevolkingsdichtheid, hogere graad van verstedelijking en meer gecommercialiseerde economie, die na 1471 driekwart van de vorstelijke beden opbrachten.⁵⁶ Anders dan in Vlaanderen, Brabant en Holland waren de steden in Zeeland echter niet de machtigste politieke factor in de Staten. Deze positie werd ingenomen door de edelen vanwege hun rol als ambachtsheren in de bedeheffing. Uit eigenbelang verdedigden zij de bestaande vorm van belastingheffing en de daaruit voortvloeiende politieke verhoudingen in de Staten. Zo drukten regionale instellingen hun stempel op de belastingstructuur in Zeeland, waardoor paradoxaal genoeg de agrarische sector zwaarder was belast dan de handel en stedelijke economie.

Versie 1, 12 oktober 2009

7020 woorden

⁵⁶ Blockmans, 'Low Countries', 305.